

Inbreng Platform Burgerrechten voor debat over

Wetsvoorstel Gegevensverwerking door Samenwerkingsverbanden

In deze notitie is een inventarisatie gemaakt van de voornaamste bezwaren van het Platform Burgerrechten tegen het Wetsvoorstel Gegevensverwerking door Samenwerkingsverbanden (WGS). Het Platform Burgerrechten stond aan de basis van de rechtszaak tegen de wetgeving die het Systeem Risico Indicatie (SyRI) regelde en die dit jaar op 5 februari door de rechtbank in Den Haag onverbindend werd verklaard met het recht op privacy. Wij hebben meer dan vijf jaar in een breed verband van experts hier aan gewerkt. De uitspraak van de rechtbank kwam niet als een verrassing, maar bevestigde slechts het feit dat systemen die zo worden ingericht als SyRI zich niet verdragen met de rechtsstatelijke begrenzings- en waarborgen die tezamen voorzien in de rechtsbescherming van de burger. De rechtbank baseerde zich onder andere het feit dat de overheid een zeer grote hoeveelheid gegevens van onverdachte burgers kon analyseren op basis van geheime risicomodellen, zonder dat de burger op de hoogte werd gesteld dat gebeurde, op basis waarvan hij werd onderzocht en zonder dat deze zich hiertegen kon verweren. Maxim Februari stelde het als volgt: "Als je niet langer wordt beoordeeld op basis van het overtreden van een kenbare norm, maar op basis van geheime risicoprofielen, is de angst voor repercussies aanwezig in ieder contact met de overheid." Toen de staatssecretaris in een brief liet weten dat ze niet tegen deze uitspraak in beroep zal gaan, mede na beraadslaging binnen de regering, veronderstelden wij dat bovenstaande punten van de rechtbank bij dit kabinet waren geland. Een dag later werd door de Ministers van Justitie en Rechtsbescherming de WGS ingediend.

Op het concept WGS dat ter consultatie was aangeboden in de zomer 2018 is, mede door onze organisatie, uitgebreid gereageerd. Zo ook in een later stadium door de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) en de Afdeling Advisering van de Raad van State (RvS). Opmerkelijk is dat in al deze fases het wetsvoorstel dat voorlag alleen nog maar bestond uit een kaderwet: een wet waaronder de lagere wetgever een AMvB kan indienen op basis waarvan een nieuw samenwerkingsverband kan worden aangegaan. Het laatste advies van de RvS dateert van 21 november 2019. Het wetsvoorstel dat nu voorligt, verschilt wezenlijk van het wetsvoorstel waar de RvS destijds advies over uitbracht. Aan het nieuwe wetsvoorstel zijn vier bestaande samenwerkingsverbanden toegevoegd. Het wetsvoorstel beslaat aldus één 'kaderwet' en vier 'bestaande samenwerkingsverbanden'. Dit laatste deel is er pas na het advies van de RvS aan toegevoegd. Dit proces roept een aantal vragen op die in de paragraaf 'Een onzorgvuldig proces' worden behandeld. Allereerst zal de wet inhoudelijk worden besproken. Deze bespreking bestaat uit een algemeen deel dat zich richt op de wet in zijn geheel.

Inhoud van de wet

In meerdere opzichten is de WGS een vele malen ingrijpendere versie van SyRI. De motivatie om een rechtszaak te beginnen tegen SyRI steunde op twee overwegingen. De eerste was dat de SyRI-wetgeving een ondoorzichtige en oncontroleerbare uitbreiding van (informatie)macht van de overheid mogelijk maakte. Daaruit volgde de tweede overweging dat SyRI de vertrouwensrelatie tussen de overheid en burgers ondermijnt. Immers konden tal van gegevens die in specifieke contexten worden verstrekt voor uiteenlopende doeleinden, binnen SyRI aan elkaar worden gekoppeld om risicosignalen rond burgers te genereren. Doordat de WGS beoogt publiek-private samenwerkingen te faciliteren, wordt die ondermijning uitgebreid tot de vertrouwensrelatie tussen private partijen. Nagenoeg alle gegevens die over burgers en bedrijven worden bijgehouden kunnen onder deze wet in een onoverzichtelijk complex van contexten tegen hen worden gebruikt. Met andere woorden, de

uiteindelijke WGS kan wel eens aan de basis liggen van een (verergerd) klimaat van wantrouwen dat een *chilling effect* kan hebben op de veel gepropageerde participatiesamenleving. Een overheid die zich vijandig opstelt richting haar burgers creëert een burgerij die zich terugtrekt in haar schulp, niet één die actief deelneemt aan de maatschappij, hetgeen de overheid juist in toenemende mate van haar burgers verlangt.

Het open karakter van deze wet en de mogelijke samenwerkingsverbanden die kunnen worden aangegaan maken het voor de burger in toenemende mate lastiger om in te schatten of informatie die ze in vertrouwensrelaties delen later tegen hen kan worden gebruikt. Dit speelt met name bij de meer kwetsbare groepen in de samenleving die met één of meer instanties, al dan niet van de overheid, te maken hebben en waarbij de vertrouwensfunctie van de werknemers van deze instantie noodzakelijk is om een relatie met deze mensen op te kunnen bouwen.

Ons voornaamste bezwaar heeft betrekking op de inhoud van de WGS en de veronderstelling op basis waarvan ze de uitbreiding van overheidsmacht rechtvaardigt. Deze vindt u op bladzijde 5 van de MvT:

'Aan het wetsvoorstel ligt het uitgangspunt ten grondslag dat de gezamenlijke verwerking van persoonsgegevens en andere relevante gegevens ten dienste staat aan de uitoefening van de bestaande wettelijke taken en bevoegdheden van de deelnemers. Er worden met de aanwijzing of enige andere bepaling in dit wetsvoorstel derhalve geen nieuwe taken of bevoegdheden aan de deelnemers of aan de samenwerkingsverbanden als zodanig toegekend.'

Het is een misvatting dat samenwerkingsverbanden slechts moeten worden begrepen als een uitwisseling van gegevens, hetgeen het kabinet in bovenstaand citaat beweert. Zelfs als dat het geval zou zijn, dan nog geldt de wettelijke basis om gegevens uit te wisselen als een bevoegdheid. Er is zowel in de praktijk als in de MvT voldoende bewijs voorhanden dat het uitwisselen van gegevens geen vrijblijvende activiteit is. De samenwerkingsverbanden kunnen grote gevolgen hebben die vele malen verder gaan dan slechts het delen van gegevens. Dit blijkt ook uit de MvT op bladzijde drie:

'... een brede en integrale benadering. Zo'n brede en integrale benadering vereist een efficiënte en doeltreffende samenwerking van alle betrokken partijen. Daarvoor is uitwisseling van informatie essentieel. Alleen dan kunnen partijen tot zo effectief mogelijke en op elkaar afgestemde interventies komen.'

Partijen die deelnemen kunnen 'interventies afstemmen'. De gegevensuitwisseling moet dus niet op zichzelf worden beschouwd, maar in relatie tot de uiteenlopende bevoegdheden die de deelnemende partijen tegen de burger of een bedrijf kunnen inzetten op basis van de voorspellingen die door de data analyse worden gedictieerd. Hierdoor kan het zijn dat gegevens die afkomstig zijn van autoriteiten werkzaam in het strafrechtelijke domein, leiden tot voorspellingen over gedrag van burger of bedrijven waardoor bestuursrechtelijke of fiscaalrechtelijke aanspraken worden stopgezet. Een recent voorbeeld hiervan bereikte onlangs de pers toen bleek dat een moeder in het fraudesysteem van de Belastingdienst (Fraude Signalering Voorziening ofwel FSV) een aantekening had gekregen dat ze in de cel zou gaan belanden voor een overtreding van de Opiumwet -een voorspelling die overigens nooit is uitgekomen. Op basis van deze aantekening kreeg zij vanaf 2013 niet langer kinderopvangtoeslag toegekend, zonder dat zij hier ooit van op de hoogte was gesteld. Let wel, het gaat hier om een voorspelling dat iemand een misdrijf gaat plegen op een geheel ander gebied dan fiscaal recht, en de Belastingdienst die hier vervolgens consequenties aan verbindt. In de film *Minority Report* werkte Tom Cruise in een pre-crime eenheid, maar die ging alleen over strafrechtelijke aangelegenheden. De Nederlandse praktijk van gegevensuitwisseling gaat door het doen van voorspellingen over het

toekomstig recht op een sociale voorziening zo mogelijk verder dan de science fiction uit Hollywood. De Belastingdienst heeft inmiddels zijn excuses aangeboden, maar de vrouw in kwestie heeft nooit te horen gekregen waar deze informatie vandaan komt. De directeur Toeslagen 2014 gaf aan dat deze informatie niet meer was te achterhalen ging 'er thans vanuit, dat die informatie er ook nooit geweest is.'¹ Wat dit voorbeeld aantoont, is dat het niet langer denkbeeldig is dat burgers in hun rechten worden geraakt op de basis van voorspellingen over toekomstig gedrag. Een uitermate kwalijke ontwikkeling die door dit wetsvoorstel wordt gefaciliteerd en gelegitimeerd.

Wat dit ook aantoont, is dat de autoriteiten in elkaars verlengde gaan handelen. De 'domeinoverstijgende aanpak' kan er toe leiden dat de burger aan de voorkant te maken krijgt met een weigering van bestuursorgaan A, terwijl deze weigering is gebaseerd op informatie afkomstig van bestuursorgaan B. De burger komt hier alleen niet achter. Dit wetsvoorstel voorziet niet in informatieplichten naar de burger. Uiteraard kan het legitiem zijn als de recherche een verdachte niet op de hoogte stelt dat deze wordt afgeluisterd, maar als data-analyses op grote schaal leiden tot interventies in het leven van burgers en de burgers niet weten waar de interventie op is gebaseerd, mogelijk niet eens dat de interventie heeft plaatsgevonden. Zo zakken wij langzaam maar zeker af in een dystopische digitale staat waarin burgers evenveel begrijpen van de gang van zaken als een gebruiker van Facebook van zijn of haar timeline. De bureaucratie verwordt dan tot een stelsel van schaduwadministraties waarin burgers en bedrijven worden opgenomen op geheime zwarte lijsten waaraan rechtsgevolgen voor hen zijn verbonden of die hen anderszins in aanmerkelijke mate treffen. De WGS faciliteert dystopische toestanden die niet zouden misstaan in een roman van Kafka.

Waar het overheidshandelen bestaat uit de verwerking van gegevens en gegevens van verschillende publieke autoriteiten worden uitgewisseld en bepalend worden in de coördinatie van interventies, ligt voorts de misbruik van bevoegdheid op de loer. Elk overheidshandelen heeft een gezagsfunctie en dit gezag is begrensd in de bijbehorende wetgeving. De WGS beoogt deze begrenzing uit te breiden tot doeleinden van een samenwerkingsverband en op deze wijze kunnen gegevens verder worden verwerkt door de partijen binnen een samenwerkingsverband. Zo kunnen gegevens die worden verkregen in het kader van zorg en onderwijs worden ingezet in het kader van toezicht en opsporing. Deze grenzen van overheidsmacht worden door de WGS doorbroken, waardoor verschillende autoriteiten hun macht kunnensamenbrengen en bovendien hieraan de informatiemacht van private partijen kunnen toevoegen. En ook al miskent dit wetsvoorstel dat er een nieuwe entiteit in het leven wordt geroepen door in alle relevante bepalingen te stellen dat er slechts samenwerkingsverbanden zonder rechtspersoonlijkheid worden gevormd, kan uit de aanwijzingen in de MvT worden opgemaakt dat er wel degelijk een nieuwe organisatie wordt opgetuigd. Op bladzijde 6 staat dit als volgt beschreven:

'Een samenwerkingsverband vraagt om ondersteuning in de vorm van huisvesting, ICT-voorzieningen, ondersteuning en personeel. De deelnemers maken onderling afspraken over de wijze waarop het samenwerkingsverband wordt ingericht, taken stellen, prioriteiten vaststellen en zorgdragen voor financiering en beheer.'

De MvT van de WGS spreekt haar eigen geringschatting van de te creëren bevoegdheid ook tegen wanneer het stelt dat 'gegevensverwerking altijd een centrale plaats heeft gehad bij de interne werkprocessen van veel overheidsinstanties en in de verhouding overheid-burger', alsmede dat gegevensverwerking 'een belangrijk onderdeel van en dienstbaar [is] aan de opgedragen taak van

¹ <https://www.rtlnieuws.nl/columns/column/5050262/belastingdienst-toeslagenaffaire-zwarte-lijst>

praktisch elke overheidsinstantie'.² Deze beschrijving staat in schril contrast tot wat de WGS mogelijk maakt, te weten de volledige ontschotting van de informatiemacht van overheid en bedrijfsleven middels een AMvB.

De kaderwet

In vergelijking met het concept WGS is er weinig veranderd aan de kaderwet. De doelstellingen waarvoor een samenwerkingsverband op basis van een AMvB kan worden aangewezen zijn enigszins gespecificeerd. De tekst van de wet ziet niet meer toeop iedere handhavingssfeer van de overheid, maar is beperkt tot 'voorkomen en bestrijden van ernstige vormen van criminaliteit; het voorkomen en bestrijden van grootschalig of systematisch onrechtmatig gebruik van overheidsmiddelen en overheidsvoorzieningen; het voorkomen en bestrijden van grootschalige of systematische ontduiking van wettelijke verplichtingen tot betaling van belastingen, retributies en rechten bij in- en uitvoer. 'Dit lijkt houvast te bieden, maar nergens worden deze begrippen nader in de WGS gedefinieerd, waardoor de invulling ervan geheel komt te liggen bij de uitvoerende partij. Met andere woorden, de wetgever begrenst niet duidelijk de gebieden waar de uitvoerende macht de WGS mag inzetten. Het is voorts duidelijk dat de eerste twee gronden genoeg ruimte laten aan de overheid om hele wijken binnenstebuiten te keren en de toelagenaffaire laat zien dat systematische fraude een label is dat ook op nietsvermoedende moeders kan worden geplakt die toelagen aanvragen. De 'Special Rapporteur' van de VN bekritiseerde de SyRI-wet eerder, omdat deze toestond dat voor hele wijken het recht op privacy werd ontkend. De WGS zal deze ontkenning alleen maar vergroten.

Dit punt hangt samen met de radicale hervorming die de kaderwet wilt bewerkstelligen bij gegevensuitwisselingen. Waar het wettelijke kader tot nog toe als uitgangspunt 'nee, tenzij' heeft, wordt op bladzijde drie in de MvT aangegeven dat dit moet worden omgedraaid naar 'ja, tenzij'. Dit is een radicale breuk met het mensenrechtelijke kader waarvan de ratio is dat mensen vrij zijn van bemoeienis door de overheid en dat deze bemoeienis alleen bij uitzondering mag plaatsvinden. Deze bemoeienis moet plaatsvinden op basis van de wet en moet noodzakelijk zijn voor een legitiem doeleinde. De WGS draait deze ratio om: zij beoogt van de uitzondering de regel te maken als het gaat om gegevens uitwisselen, kortom: 'ja, tenzij'. Dat deze gegevensuitwisseling vervolgens kan leiden tot interventies en aanleiding kan zijn voor het OM om een onderzoek tegen burgers of bedrijven te starten, wordt zorgvuldig genegeerd, waardoor de waarborgen die het strafrecht biedt, niet van toepassing zijn. Dit verklaart dat de Autoriteit Persoonsgegevens in allebei haar adviezen heeft gewezen op de 'substantiële risico's voor uitholling van rechtstatelijke waarborgen' die door deze WGS worden veroorzaakt.

De bevoegdheden in de kaderwet zijn niet voorzien bij wet

De kaderwet maakt nog steeds inbreuk op het legaliteitsvereiste dat volgt uit artikel 10 Grondwet. De Raad van State en de Autoriteit Persoonsgegevens hebben beide aangegeven dat de WGS wel de inmenging met het privéleven regelt, maar ten onrechte zwijgt over de begrenzingen van de inmenging. Er wordt, wederom, niet aan een aantal eisen voldaan die zijn gesteld door de Raad van State. De doeleinden begeven zich nog immer op een breed terrein, de partijen die mogen deelnemen aan samenwerkingsverbanden zijn vrijwel onbegrensd, de mogelijkheid tot profilering is niet gebonden aan materiële regels (iets dat het SyRI-vonnissen ook eist t.a.v. transparantie), de algemene doelen bieden een slecht kader voor het toetsen van o.a. de verenigbaarheid en tenslotte zien de meeste

² Ibid, blz. 7.

waarborgen in het voorstel niet op bedrijfsgegevens. Het wetsvoorstel voorziet slechts in randvoorwaarden waardoor samenwerkingsverbanden vrij worden gelaten om *black box* omgevingen op te tuigen.

Wanneer de burger wordt onderworpen aan handelingen van de overheid, moet hij de vraag kunnen stellen: 'Waarom ik?' 'De wet waarop dit overheidshandelen is gebaseerd, moet deze vraag kunnen beantwoorden. Dit staat ook bekend als het vereiste van voorzienbaarheid. De WGS probeert hier aan te voldoen door de opname van de eis dat er aan het publiek op toegankelijke wijze uitleg wordt gegeven over 'de gehanteerde patronen en indicatoren of andere onderliggende logica', althans 'voor zover naar het oordeel van een deelnemer zwaarwegende redenen zich daartegen niet verzetten'. Of een operatie tegen burgers geheim is hangt dus af van een belangenafweging uitgevoerd door iedere deelnemer aan een samenwerkingsverband. Als één van de deelnemers zich hiertegen verzet, dan zal dit niet gebeuren. Als deze informatie openbaar wordt gemaakt, is het nog maar de vraag of dit de burger daadwerkelijk in staat stelt te begrijpen wat er gebeurt. Het is zeer onwaarschijnlijk dat een burger onder de WGS een bevredigend antwoord zal krijgen op de vraag: 'Waarom ik?' Het is al vaak gebleken dat het voor de overheid zelf te moeilijk is om de complexiteit van gegevensverwerkingen te kunnen doorzien.

Door het open karakter van de samenwerkingsverbanden waarin het mogelijk is om de dagelijkse digitale sporen van burgers te volgen, kunnen burgers in feite onder surveillance worden geplaatst. Aan wetgeving die dergelijk vergaande bevoegdheden belegt bij de uitvoerende macht heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens dwingende eisen gesteld aan de begrenzing van activiteiten, personen, duur van de bevoegdheid, te volgen procedures ten aanzien van gegevens, voorzorgsmaatregelen die moeten worden getroffen bij gebruik van gegevens en wanneer gegevens moeten worden gewist.³

Bij deze systematische verwerkingen gaat het niet langer slechts over heimelijke observatie, maar ook de heimelijke profilering die hieruit volgt. Bovendien kan hierbij kunstmatige intelligentie worden gebruikt, zoals deep learning, waardoor de partijen die het gebruiken zelf niet meer begrijpen waarom bepaalde uitkomsten worden gegenereerd. Naast de burger begrijpt dan óók de uitvoerende macht niet meer de processen begrijpt op basis waarvan zij haar macht uitoefent.

Noodzaak en proportionaliteit

Gezien het feit dat de WGS een kaderwet betreft is het niet gemakkelijk om de nut en noodzaak van deze wet op voorhand vast te stellen. Wat de WGS beoogt te doen is, in de woorden van de Werkgroep Verkenning kaderwet gegevensuitwisseling, het wegnemen van generieke knelpunten met betrekking tot gegevensuitwisseling in bestaande wetgeving. Met andere woorden, de kaderwet beoogt de mogelijkheid te creëren om de verschillende verboden om gegevens verder te verwerken en bepalingen die nadere toetsing vereisen die volgt uit verschillende wetten op basis van deze kaderwet ongedaan te maken. De noodzaak voor deze wetgeving is niet onderbouwd. Wat in deze MvT opvalt is dat er wordt gesproken over de 'behoefte' van partijen om gegevens uit te wisselen. De urgentie van een noodzaak is er niet, maar de partijen die deze wet willen vinden het handig en de handigheid is erin gelegen dat de rechtsbescherming van de burger, die een onhandig obstakel vormt voor de overheid, vakkundig buitenspel wordt gezet. Het bestaan van een behoefte in de samenleving is daarom onvoldoende om dit wetsvoorstel te legitimeren. In de rechtspraak van het EHRM is vastgesteld dat

³ EHRM Weber en Saravia, 29 juni 2006, 54934/00, par. 95.

een maatregel een 'dringende maatschappelijke behoefte 'moet vervullen. Hierbij moet er worden gekeken naar de omstandigheden van het geval. Dit is geen vrijblijvende toets en dient gebaseerd te zijn op een redelijke waardering van de relevante feiten.

De kaderwet maakt structurele uitzonderingen op het doelbindingsbeginselmogelijk. Dit betekent dat de informatiemacht die aanwezig is bij de overheid en bedrijfsleven kan fuseren. Voorheen werd die uitzondering van geval op geval bepaald, op eigen merites. Nu wordt die uitzondering de regel. In het samenwerkingsverband wordt de inbreuk op de bescherming van privacy en persoonsgegevens de regel in plaats van de uitzondering. De AMvB, zoals voorzien in de WGS, voorziet in algemene en ongedifferentieerde verwerking van een niet nader omliggende hoeveelheid gegevens. Dit maakt het in de praktijk mogelijk om data-analyse als opsporingsmethode in te zetten tegen grote groepen burgers die nergens van verdacht worden.

Opmerkelijke implicaties voor bedrijven

Samenwerkingsverbanden waren in de concept WGS nog facultatief. Een van de weinige adviezen die de regering wél heeft overgenomen van de RvS is dat het voor bedrijven nu verplicht wordt om mee te werken als ze worden geselecteerd voor een samenwerkingsverband. Dit is niet direct duidelijk bij het lezen van het wetsvoorstel, maar blijkt uit bladzijde 47 van de MvT. Verplichte samenwerking, oftewel dwangmatig deelnemen aan een samenwerkingsverband, dat publiek zal worden gemaakt middels een AMvB. Op basis waarvan de regering middels een AMvB een dergelijke vergaande beslissing mag nemen die zo diep ingrijpt in de vrijheid van een onderneming blijft onduidelijk. Hoe ernstiger een inmenging van de overheid is, hoe zwaarder de eisen zijn die aan een inmenging worden gesteld. Het is de taak van het parlement om hierin grenzen en voorwaarden te stellen, niet van de lagere wetgever. Op basis van de WGS betrouwbaarheid van een bedrijf kan dus onder dwang van de regering worden ondermijnd door deel te moeten nemen aan data-analyse operaties met andere partijen zoals de politie en het OM.

Bedrijven kunnen ook de resultaten van een data-analyse -zoals risicosignalen of andere 'informatieproducten '- ontvangen als ze deelnemen aan een samenwerkingsverband. Waar de concept WGS de doorgifte van deze resultaten nog onmogelijk maakte voor private partijen buiten het samenwerkingsverband, maakt artikel 1.7 lid 2 sub b van het wetsvoorstel het mogelijk om gegevens te verstrekken aan private partijen buiten het samenwerkingsverband.

Een onzorgvuldig proces

Het wetgevingsproces roept een aantal vragen op ten aanzien van de zorgvuldigheid. De wetgever is wettelijk verplicht een wetsvoorstel voor te leggen aan de RvS voor advies. Hoe verhoudt deze plicht zich tot het feit dat de wetgever vier geheel nieuwe onderwerpen in deze fase van de wetgeving heeft toegevoegd? Deze vier samenwerkingsverbanden begeven zich op zeer uiteenlopende terreinen en doelen, hun gemene deler ligt slechts in de de uitwisseling van gegevens. Feit is dat gegevens uitwisselen in het kader van bijvoorbeeld de bestrijding van witwassen een geheel andere zaak is dan gegevens delen in het kader van complexe casuïstiek waar zorg- en veiligheidsvraagstukken samenkomen. Zeker nu het algemene 'kaderdeel' van het wetsvoorstel op zichzelf al controversieel van aard is, omdat een dergelijke wet tot op heden nooit in Nederland is aangenomen, is het niet zuiver om aan de eventuele aanvaarding dan wel verwerping van deze kaderwet, ook meteen dezelfde conclusie te verbinden aan de wettelijke basis voor de bestaande samenwerkingsverbanden. Het FEC geeft in zijn schrijven van 19 maart 2020 ook aan graag het nieuwe wetgevingsvoorstel opnieuw aan de AP voor te leggen.

Dit drukt te meer nu de bestaande samenwerkingsverbanden die in de WGS zijn opgenomen van zeer uiteenlopende aard zijn.

1. Het Financieel Expertisecentrum (FEC) richt zich op de borging van de integriteit van het financiële stelsel.⁴
2. De Infobox Crimineel en Onverklaarbaar Vermogen (iCOV) die zich richt op het in kaart brengen van onverklaarbaar of crimineel vermogen, het bestrijden van witwas- (overlap met FEC) of fraudeconstructies, het kunnen innen van overheidsvorderingen die oninbaar dreigen te worden en het uitoefenen van toezicht op de markt (??).
3. Regionale Informatie- en Expertisecentra (RIEC) die zich richten op strafrechtelijke, bestuursrechtelijke, fiscaalrechtelijke handhaving in het belang van de bestrijding van georganiseerde criminaliteit.
4. Zorg- en Veiligheidshuizen richten zich op ‘complexe casuïstiek’ waarbij gegevens worden verwerkt ter uitoefening, afstemming en coördinatie van de inzet van bevoegdheden in de domeinen van bestuursrechtelijke en strafrechtelijke handhaving alsmede begeleiding en zorg- en hulpverlening.

Het Openbaar Ministerie zit in elk van deze bestaande samenwerkingsverbanden en is enthousiast over deze wet. Het orgaan dat belast is met opsporing, krijgt in één klap de legitimering van jarenlange gegevensverstrekking, terwijl het ten eerste de vraag is of de veronderstelde rechtmatigheid van deze verstrekking voor een rechter stand zal houden. Ondanks dit enthousiasme blijken het OM geen zicht te heeft op de gevolgen die deze wet zal hebben voor de uitvoering. Het geeft in zijn brief aan de Minister aan dat:

‘De combinatie van het tijdpad, de omvang van de wijzigingen en de complexiteit van de materie, heeft tot gevolg dat OM op dit moment nog niet ten volle alle (uitvoerings)gevolgen en consequenties van het onderhavige wetsvoorstel kan overzien. Immers, (nog) veranderende definities en formuleringen vergen (telkens) analyse van de betekenis ervan ten opzichte van de huidige situatie en de (verhouding tot de) van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Wanneer die consequenties beter zichtbaar worden en daartoe aanleiding geven, zal het College uiteraard met uw ministerie in overleg treden.’⁵

Een aantal partijen, waaronder de FEC, vindt dat de wetgever erg gehaast te werk gaat en dat dit ten koste is gegaan van de zorgvuldigheid. Het RIEC in haar schrijven van 27 maart stelt dat ‘de poging om een kaderwet voor samenwerkingsverbanden op te stellen die voldoet aan de AVG en allerlei internationale verdragen niet is geslaagd. Dit heeft ertoe geleid dat er onder stoom en kokend water een oplossing gevonden moest worden voor de vier samenwerkingsverbanden die oorspronkelijk de aanleiding vormden om te komen tot wetgeving. Alles duidt erop dat de regering haast heeft en het wetsvoorstel hierdoor onzorgvuldig dreigt te worden behandeld.

⁴ Hier is het althans in veranderd na een verzoek van het FEC aan de wetgever, omdat het FEC de voormalige omschrijving van aanpakken van witwassen en terrorismefinanciering wilden nuanceren. Het gevolg is wel een doel dat behoorlijk vaag is en dat het moeilijk maakt om de noodzakelijkheid van verwerkingen van persoonsgegevens te toetsen.

⁵ <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=39bfeed6-b09c-40a0-a080-44c744cf713d&title=Tweede%20advies%20OM.pdf>

Conclusie

Het concept WGS is een frontale aanval op de rechtsstaat. Het is zeker waar dat het voortbouwt op een kleine wijzigingen in een breed scala van wetten die inmiddels al zijn doorgevoerd, maar het is desalniettemin een radicale breuk met de oorspronkelijke benadering in het privacy- en gegevensbeschermingsrecht.

Met het terzijde stellen van de doelbinding valt de rechtsbescherming die de burger geniet tegen de informatiemacht van een in potentie alwetende overheid als een kaartenhuis in elkaar. Het vertrekpunt van het gegevensbeschermingsrecht is transparantie en een transparante relatie tussen de betrokkene (de burger) en de verwerkingsverantwoordelijke. Deze transparantie maakt het mogelijk om de inzet van macht en de daarbij te hanteren juridische eisen te controleren. De WGS met zijn samenwerkingsverbanden waarin geheime algoritmes en eventueel kunstmatige intelligentie een samenstel van gegevenscategorieën doorzoeken en hier informatieproducten uit vervaardigt die zijn verbonden aan ongeïnformeerde mensenlevens, maakt een karikatuur van de uitgangspunten van het gegevensbeschermingsrecht.

Bovendien vindt onder deze wet een verschuiving plaats waarbij het behandelen en onopgemerkt bestraffen van mensen middels op risicoprofielen gebaseerde gecoördineerde interventies wordt gelegaliseerd. Burgers worden niet langer publiekelijk bestraft door een rechter voor wat ze hebben gedaan, maar achter hun rug om door bestuursorganen en bedrijfsleven op basis van de resultaten die in een ondoorzichtig proces door algoritmes worden gedictieerd.

Uiteraard zijn wij bereid om bovenstaand standpunt nader toe te lichten en kunt u middels ons e-mail adres, tijmen@platformburgerrechten.nl contact met ons opnemen.